

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R. P. Adami Contzen E Societate Iesv, SS. Theol. Doct.
Commentaria In Qvatvor Sancta Iesv Christi Evangelia**

Contzen, Adam

Coloniæ Agrippinæ, M.DC.XXVI

De Liturgia Marci.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-83000](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-83000)

Actor. nihil egisse interprete, cum donum linguarum acceptum studiose coluerit.

Respondeo. Non solum Hieronymum, sed Eusebium etiam l. 3. c. vlt. interpretis manus Marco tribuebatque ex Papias. Marcus qui fuit interpres Petri quacumque memoriam, scripsit quidem accurate, sed tamen non eo ordine, quo erant à Domino dicta factaue, neque enim Dominum audierat ille quidem, neque erat eum comitatus; sed postea vi dixi comes Petri fuit: addit: Ista quidem narrantur à Papias. Similia etiam habet l. 2. c. 14.

Non tamen Petri semper interpres fuit, sed antequam itet Aegyptum, quod factum est post editum Euangelium. Epiph. harel. 51. Post Mattheum secutus est Marcus, iussus à sancto Petro Roma Euangelium edere: & ubi scripsisset, mittitur à sancto Petro in Aegyptiorum regionem. addit: Hic autem vnus erat de septuaginta duobus dispersis, &c.

Hoc tamen Hieronymus, Theodoretus, & alii negant. Sed de interprete agamus, Iren. l. 3. c. 1. Marcum Petri vocat interpretem. Post vero horum discessum Marcus discipulus, & interpres Petri. Eripse quæ à Petro annuntiata erant, præscripta nobis tradidit.

Et Euseb. l. 5. c. 8. ο μὲν δὲ μαρτὶς αὐτὸς ἐν τοῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἰερουσαλὴμ αὐτὸν, καὶ ὅτι ἐξήνεγκεν ἐν αὐτοῖς. ὁ πετρὸς δὲ ἐπαύσατο ἐν ῥωμῇ ἐν αὐτοῖς ἐκκλησίαις, καὶ ἔμελλεν ἵνα τὸν ἐκκλησίαν, καὶ τὴν τῶν ἐξ ὁδῶν, μαρτὶς ὁ μαρτὶς, καὶ ἱεροῦσιν πῆρες, καὶ αὐτὸς τὰς ἐκκλησίας κηρύσσας ἐν ῥωμῇ. καὶ ἐν αὐτοῖς ἐδίδασκε. Mattheus dum Petrus & Paulus Roma Dei verbum predicabant, & Ecclesie iacebant fundamenta. Euangelium inter Hebræos proprio illorum sermone tradidit, quo quidem edito, Marcus discipulus, & interpres Petri, ea quæ ab ipso prædicata acceperat, scriptis nobis tradidit.

Itaque, καὶ τὴν τῶν ἐξ ὁδῶν, post eorum exitum Christophorus interpretatur, Euangelij editionem. Apud Irenæum vero, Post horum excessum, interpretor exitum Apostolorum, non è vita, sed è Palestina, nam paulo ante dixit. Postea enim quam surrexit Dominus noster à mortuis, &c. exierunt in fines terræ. Romæ cum essent deinde in alia loca discesserunt.

Nec mirum videri debet Iunio Marcum fuisse interpretem Petri; post eius discessum in Aegyptum, Petrus substituit Glauciam, Clemens Alex. 7. Strom Hieronym. ad Hedib. q. 11. Titum Pauli, ait, interpretem fuisse. Quamvis autem omnibus totius orbis linguis Apostolus loqueretur, habuit tamen interpretem.

§. 2. Causam cur interprete vterentur Apostoli, nonnulli illam existimant, quod etsi omnium linguarum gnari essent, eloquentia tamen careant, nec peritæ reginas linguas satis decore exprimerent. Iudæis enim hoc difficile fuisse Ioseph. l. 20. antiq. c. vlt. docet.

At vero non modo hoc datum Apostolis est, ut nomina, phrasæ, prouerbia, naturamque linguarum calerent, omnes loquentes, omnes scriptores intelligerent, verum etiam accurate, secundum accentus, sibilosque pronuntiarent. Spiritus sancti enim opera perfecta sunt; & totius mundi præconibus necessaria erat non modo cognitio, verum etiam natia, & decora verborum pronuntiatio, ne ipsum docendi munus ludibrio esset apud imperitos. Ingens autem miraculum erat, homines idiotas, & Hebræos, proprios gentium cum totius sonos, quasi in illis nati essent proferte. Non vis sunt quid exquisitissimo dicendi genere, sed communi, cum ne verborum artificiosa affectatio veniant fidem derogaret; Tum ne humanæ sapientiæ verbis, sed virtuti diuinæ conuersio mundi tribueretur, facultas tamen illis summæ eloquentiæ non defuit.

Interprete opus erat, si quis linguis loqueretur, 1. Cor. 12. nam genera linguarum, ab interpretatione sermonum Paulus distinguit, & 1. Cor. 14. Si quis loquatur linguis, requirit interpretem. Nam linguarum dono interdum utebantur ad miraculi demonstrationem, ac tum aderat, qui interpretaretur.

Mihi interpretum Apostolicorum officium tribus Adami Conzen in Euang. Tom. 1.

maxime rebus contineri videtur. Prima est, ut cum sublimia, vel loquerentur, vel scriberent, ea ipsi rudioribus interpretarentur, & velut commentario illustrarent. Altera, ut cum diuersarum linguarum homines concioni interessent, vel qui linguam, qua loquerentur Apostoli, vel omnino, vel ex parte non intelligerent. In eodem enim cœtu variarum crebro linguarum erant auditores. Tertium & maxime proprium interpretis officium erat, epistolas, aut dogmata à Petro dictata vna aliqua lingua in alias linguas transferre, & diuersi sermonis hominibus mittere. Sic etiam noster Gretserus l. 1. de verbo Dei in defens. c. 18. Amanuensis & notarius, aut ut postea vocati sunt, apocryphus. Responsum enim sua singulis reddebant; nec enim omnibus per se adesse Apostoli poterant. Nunc etiam reges Latinos, Germanos, Belgicos, Hispanos secretarios habere videmus, quamvis plures ipsi linguas calleant.

De Liturgia Marci.

Cum Marcus Aegypti, Libyæque & Cyrenes curam gesserit Liturgiam propriam pro diocesi sua confecit, de qua multa passim Marcus Patriarcha Alexandrinus, anno 1203. Est in T. 6. Bibliotheca Patrum. Vide de ea & Siletum, & Coccium, alioque. Testatur etiam Ieremias Constantinopolitanus primo responso ad Germanos Marcum liturgiam composuisse. ἐν ἑσπέρῳ τῇ ᾧ προσευχόμενοι ἐν λόγοις στοργῆς ἐκκλησιαστικῆς, ὡς καὶ ὁ ἀγ. ὁ μαρτὶς ὁ εὐαγγελιστὴς, τὰ καὶ αὐτὸν τὴν ἀγίαν καὶ μυστικὴν ὑπόστασιν ἐκκλησιαστικῆς, ἐχομῶντος συνέθετο. Id est: Reperiuntur etiam annotationes sparsim in sermonibus Ecclesiasticis, ipsum sanctum Marcum, diuina elogia coherenter secundum sanctum, & mysticum sacrificium composuisse.

In gratiam sectatorum crucis Christi, & sacrificii quotidiani inimicorum, pauca huc transcribam. Hunc in modum sacerdos inchoat: Pax omnibus cui populus & spiritui tuo. Tum Diaconus: Orate. Mox populus: Kyrie eleison, Kyrie eleison, Kyrie eleison. Deinde interiecit multis alis precationibus, crucis configurationibus, thuris incensatione, Euangelij ac Symboli Apostolici recitatione, prosequitur sacerdos: Pax omnibus. cui populus: Et cum spiritu tuo. Tum sacerdos: Sursum nostra corda. Et populus habeamus ad Dominum. Rursum sacerdos: gratias agamus Domino. Cui populus: dignum & iustum. Tunc sacerdos: Vere quippe dignum est & iustum, sanctumque, & decorum atque nostris animabus vile, qui es Dominator Domine, Deus pater omnipotens, te laudibus & hymnibus celebrare, tibi gratias agere tibi confiteri per diem & noctem incessabili ore, non siletibus labijs & corde non tacito: tibi inquam qui fecisti cælum & terram, qua cæli ambitu continetur; quæ, in terra sunt, mare, fontes, flumina, lacus & omnia quæ in eis sunt; tibi, qui fecisti hominem ad imaginem & similitudinem tuam: cui paradysi quod, delicias largitus es, transgressum non aspernatus es, neque deseruisti ob bone; sed de nouo per legem renouasti, per prophetas ut puerum erudisti, denique reformasti & renouasti per hoc tremendum & visibile & celeste sacramentum. Quæ omnia fecisti per tuam sapientiam, lucem veram, vniuersum filium tuum Dominum & Deum & seruatorem nostrum Iesum Christum, per quem tibi cum ipso & spiritu sancto gratias agentes offerimus rationabilem & incruentam læticiam, seu oblationem, hanc quam offerunt tibi Domine, omnes gentes ab ortu solis vsque ad occasum, à septentrione ad meridiem: quia magnum nomen tuum in omnibus gentibus, & in omni loco incensum offertur nomini sancto tuo & sacrificium & oblatio, &c. Memento Domine, sanctæ soliusque Catholice, atque Apostolicæ Ecclesiæ, &c. Postea Diaconus, τὴν δὲ ἁγία λέγει, hoc est, sacras tabulas quibus defunctorum catalogus continetur. Sacerdos autem se inclinans apprecatur his verbis: Et hoc omnium animabus dona requiem dominator domine Deus noster, in sanctis tuis tabernaculis in regno tuo, &c. Memento etiam

ubi, de gentium orthodoxorum Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorum, Subdiaconorum, lektorum, Cantorum, Monachorum, semper virginum, viduarum, laicorum, &c. Tu enim es supra omni imperium, & omnem potentiam, & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Tibi astant millia millium, & decies millies centena millia sanctorum Angelorum, & Angelorum exercitus. Tibi astant honoratissima tua duo animalia, nimirum multocula Cherubim, & sexalata Seraphim, quae duabus quidem alis facies regunt, & duabus pedes, & duabus volant: & clamant alterum ad alterum incessabilibus vocibus, & non tacitis Theologiae triumphalem & trisagium seu ter sanctum hymnum, canentia, clamantia, glorificantia, vociferantia & dicentia, magnificantes glorie. Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth. Plenum est caelum & terra gloria

sancta tua, &c. Et paulo post signo crucis mysteria sancta configuans: Plenum enim reuera est caelum & terra gloria tua per apparitionem Domini & Dei, & servatorem nostri Iesu Christi: Fac o Deus ut plenum quoque sit hoc sacrificium benedictione tua, per aduentum sanctissimi spiritus tui. Quia ipse Dominus & Deus, & summus Rex noster Iesus Christus, nocte qua tradebatur seipsum pro peccatis nostris, & mortem omnibus subibat carne, recumbens cum sanctis suis discipulis & Apostolis, accepit panem in sanctas, & immaculatas & incipatas manus suas, suscipiens in eorum ad te, patrem suum Deum nostrum, & Deum universorum, gratias egit, benedixit, sanctificavit, fregit, dedit, sanctis & beatis discipulis & Apostolis dicens, Accipite comedite. Hoc enim est corpus meum, quod pro vobis frangitur & distribuitur, in remissionem peccatorum.

CAPVT I.

Mal. 3. 1.
Isa. 40. 3.
Ioan. 1. 15.
Luc. 3. 4.
Matth. 3. 1.
Matth. 3. 5.
Le. 11. 21.
Matth. 3. 12.
Luc. 3. 16.
Ioan. 1. 27.
A. Gor. 1. 5.
& 2. 4. & 11.
16. & 19. 4.
Matth. 3. 21.
Luc. 3. 22.
Ioan. 1. 32.
Matth. 4. 1.
Luc. 4. 1.
Matth. 4. 12.
Luc. 4. 14.
Ioan. 4. 43.
Matth. 4. 18.
Luc. 5. 2.
Matth. 4. 13.
Luc. 4. 31.
Matth. 7. 28.
Luc. 4. 32.
Matth. 8. 14.
Luc. 4. 42.
Luc. 4. 43.
Matth. 8. 2.
Luc. 5. 12.
Le. 14. 5.
Luc. 4. 42.
Matth. 9. 11.
Luc. 5. 18.

Initium euangelij Iesu Christi filij Dei: 2. Sicut scriptum est in Isaia propheta, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui preparabit viam tuam ante te: 3. Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, recte facite semitas eius. 4. Fuit Ioannes in deserto baptizans, & predicans baptismum penitentiae in remissionem peccatorum. 5. Et egrediebatur ad eum omnis Iudaea regio, & Ierosolymite vniuersi: & baptizabantur ab illo in iordanis flumine, confitentes peccata sua. 6. Et erat Ioannes vestitus pilis camelis, & zona pellicea circa lumbos eius: & locustas & mel siluestre edebat. 7. Et predicabat dicens, Venit fortior me post me: cuius non sum dignus procumbere: sed ante faciem eius cor meum calcavimus. 8. Ego baptizavi vos aqua: ille vero baptizabit vos Spiritu sancto. 9. Et factum est in diebus illis venit Iesus a Nazareth Galilaeae & baptizatus est a Iohanne in Iordane. 10. Et statim ascendens de aqua, vidit caeli apertum: & spiritum tanquam columbam descendentem & manentem in ipso. 11. Et vox facta est de caelo, Tu es filius meus dilectus, mihi complacui. 12. Et statim spiritus expulit eum in desertum. 13. Et erat in deserto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus: & tentabatur a Satana eratque cum bestiis, & angeli ministrabant illi. 14. Postquam autem traditus est Ioannes, venit Iesus Galileam, predicans euangelium regni Dei. 15. Et dicens: Quoniam impletum est tempus, & appropinquavit regnum Dei: poenitemini, & credite Euangelio. 16. Et praeteriens secus mare Galilaeae, vidit Simonem & Andream fratrem eius, murantem retia in mare (erant enim piscatores): 17. Et dixit eis Iesus, Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. 18. Et protinus relicta retibus, secuti sunt eum. 19. Et progressus inde pusillum, vidit Iacobum Zebedae, & Iohannem fratrem eius, & ipsi componentes retia in naui: 20. Et statim vocavit illos. Et relicto patre suo Zebedae in naui cum mercatoribus, secuti sunt eum. 21. Et ingrediuntur Capharnaum: & statim sabbathis ingressus in synagogam, docebat eos. 22. Et stupebant super doctrina eius: erat enim docens eos quasi potestatem habens, & non sicut Scriba. 23. Et erat in synagoga eorum, homo in spiritu immundo: & exclamavit: 24. Dicens: Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? venisti perdere nos: scio qui sis, sanctus Dei. 25. Et comminatus est ei Iesus, dicens: Obmutesce, & exi de homine. 26. Et dispersens eum spiritus immundus, & exclamans voce magna, exiit de eo. 27. Et mirati sunt omnes: ita ut conquirerent inter se dicentes: Quidnam est hoc? quamnam doctrinam, hac novam? quia in pretestate etiam spiritibus immundis imperat, & obediunt ei? 28. Et processit rumor eius statim in omnem regionem Galilaeae. 29. Et protinus egredientes de synagoga, venerunt in domum Simonis & Andree cum Iacobo & Iohanne. 30. Decubebat autem socrus Simonis fabricians: & statim dicit ei de illa. 31. Et accedens eleavit eam apprehensa manu eius: & continuo dimisit eam febris, & ministrabat ei. 32. Vespere autem facto cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male habentes & demonia habentes. 33. Et erat omnis civitas congregata ad ianuam. 34. Et curavit multos qui vexabantur variis languoribus: & demonia multa egiebat, & non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum. 35. Et diluculo valde surgens, egressus abiit in desertum locum: ibique orabat. 36. Et profectus est eum Simon, & qui cum illo erant. 37. Et cum inuenissent eum, dixerunt ei, Quia omnes quaerunt te. 38. Et ait illis: Eamus in proximos rivos & civitates, ut & ibi predicem: ad hoc enim veni. 39. Et erat praedicans in synagogis eorum, & in omni Galilaea: & demonia egiciens. 40. Et venit ad eum leprosus, deprecans eum: & genu flexo dixit ei, Si vis, potes me mundare. 41. Iesus autem misertus eius, extendit manum suam: & tangens eum, ait illi: Volo, mundari. 42. Et cum dixisset: statim discessit ab eo lepra, & mundatus est. 43. Et comminatus est ei, statimque eiecit illum: 44. Et dicit ei, Nemo nemini dixeris: sed vade, ostende te principi sacerdotum, & offer pro emundatione tua quae praecepit Moyses, in testimonium tuum. 45. At ille egressus cepit predicare & diffamare sermonem: ita ut iam non posset manifeste introire in civitatem, sed foris in desertis locis esset, & conveniebant ad eum undique.

IN CAPVT PRIMVM

ARGVMENTVM.

Innis concionem & baptismum memorat, ad quo & baptizatus est dominus, venitque super eum Spiritus sanctus, & in desertum progressus est: inde rediens legit Apostolos, in urbe Capharnaum docet, demones eiecit, agros sanat, & in illis socrum Petri. Demonibus ipsum confitentibus lenientium imperat, & leprolo, quem sanavit. Omnia apud Matthaeum exposita sunt. Quaedam pauca tamen, Marco pecularia notanda sunt. Nam & perniciosus labor haereticorum etiam olim hanc scripturae partem vexavit.

Syrus titulum hunc praepone: **משיחא משרינן למבטח בבבא** Super virtute Domini nostri Iesu Christi, incipimus ad scribendum scripturam Evangelij sancti. Deinde subdit: **סברתא דמרקום מסברתא** Evangelium Marci Evangelista. A principio ad vespem 14. vsque, Est lectio festi **דברתא דברתא** dedansha, a **דברתא** quod est oratio, est igitur hoc festum ortus, seu orationis, nempe Epiphaniae, cum ab ortu Magi venerunt. Hinc ad v. 35. legitur ad vespem Dominicae post Epiphaniam. Inde ad finem, matutinis Dominicae secundae ieiunij.

VERSVS

VERSUS

QUESTIO I.

An legendum in Isaiam Prophetis?

Non est titulus primo versu positus, verum Nensus integer. Initium Evangelii Iesu Christi. De tale fuit, sicut scriptum est, ut scilicet prae- co Ioannes praediceret, Christus sequeretur. Obicit mox Zwinglius, Bucrius, alii se claris- sime ergo initium habuit Evangelium, ergo Ioannis Baptis- mus ad Evangelium pertinet, non ad veterem legem. [Aspi- citur, inquit, Bullingerus, Marcus historiam Evangelii- cam a Baptismo, & doctrina Ioannis Baptista, indi- cans quid docuerit, quid de Christo Domino testifi- catus sit, & addit. Tamen non ab re est, quod Euange- lii exordium Marcus in praedicatione Ioannis Baptis- tae constituit. Nam tum demum impositus est finis legi & Prophetis, quemadmodum scribitur, Lex & Pro- phetae vique ad Ioannem.]

Responsio in promptu est. Ioannem initium dedi- se Evangelio, legi gratiae, baptismo, non ferendo i- psum Evangelium, non abrogando legem veterem, condendoue novam, aut Sacramenta antiqua notis mutando, sed praeparando. Viam parando, venientem ostendendo. Praeconi officium habuit, non legisla- toris. Nec aliud nos illi tribuere oportet, quam ipsi Prophetae fecerunt: missum ad praeparandam viam, vocem in deserto esse aient, non Evangelii inchoato- rem. Quae si non modo vera sunt, sed etiam aperi- tiore, non possumus aliud de eius baptismo indica- re, quam eum quoque ad Christi baptismum praepara- mentum fuisse.

Non enim habuit remissionem peccatorum, sed ad eam disponebat, per Christum accipiendam. Opti- me Theophylactus. *το βαπτισμα Ιωαννης ουκ εστιν απο- λυση των αμαρτιων, αλλα προπαρασκευαση των αν- των εως ελθου Ιησου Χριστου.* Baptismus Ioan- nis, non peccata non emundabat, quomodo ergo Spiritum dedit. Sed neque ob penitentiam venit Baptizandus; Paul- ante dixerat. *Παυλος ο βαπτιστης ουκ εστιν βαπτιστης, ουκ εστιν βαπτιστης, ουκ εστιν βαπτιστης, ουκ εστιν βαπτιστης.* Omnes qui vene- runt, & baptizabantur a Ioanne, soluebantur, a peccatis suis puri penitentiam, quod in Christum crederent. Erant enim baptismus penitentiae.

Sed haec de pluribus actum est Marth. 3. ex Marco illa verba duxerat, *αρχη του Ευαγγελιου*, apprehende- runt, quasi non initium sit, proxima preparatio, & di- spositio ad Evangelium. Initium certe venientis Pom- pae praeco praecurrens, & praenuncians.

3. Versu secundo libri Latini habent: *Sicut scri- ptum est in Isaiam Prophetam*; Graeci *ο Ιερονημιος* in Pro- phetis. & in Graeco textu nulla est difficultas, citat enim duos Prophetas Isaiam, & Malachiam, in Latinis questio nascitur, cum & duos Prophetas citet, vnum nominet. Deinde an Latino potius, an Graeco textui adherendum sit? Latinum textum qui praefertur; Rationes habent graues. Nam multi codices Graeci cum Latinis consentiunt, Latini constanter Isaiam ha- bent. Irenaeus vtramque lectionem habet l. 3. c. 1. Beza autem notat, quos & vnum quidem vetustissi- mum fateretur habere Isaiam, & Germanam esse lectio- nem assererat. Verba Malachiae ex Matt. 21. v. 10. Huc translata. Nec improbabilis coniectura. Nam Marth. 3. v. 3. Luc. 3. 4. Ioan. 1. v. 15. Isaias in eadem historia citatur. Mihi hoc vero lectionis indicium videtur, quod olim Porphyrius mendacii Evangelistas argue- bat, quod Isaiam pro Malachia citassent. Graecus erat Porphyrius, & contra Graecos disputabat, nec tamen Patres qui eum confutarunt, correctione textus, sed

explicatione commoda responderunt. Communis igitur erat illa in Graecis codicibus lectio. Alio- qui facile exceperunt, in codicibus emendatio ibus Isaiam non nominari. Sic Irenaeus, sic hom. 1. in Mar- cum a scripta Chrysostomo, sic alii legerunt. Nec sine ratione suspicatur Brugenius in notis brevioribus, ad vitandam difficultatem, de industria a posterioribus Graecis aliam lectionem suppositam. Eam enim Theo- phylactus, & Euthymius sequuntur. Quin etiam qui Syriae conuertit, Isaiam habet. Cur igitur Mala- chiam omittit? Respondeo, quia in Isaiam verbis scop- um figebat, videlicet Ioannem venisse, ut esset vox clamantis, parare viam Domino, non ipsum fuisse. Do- minum, sed Angelum Domini; itaque ut verba Isaiae intelligerentur, idcirco citavit etiam verba Malachiae. Sed Prophetam non nominavit, notissimus enim e- rat, & Prophetia clarissima. Quod si hoc duplicet, per- melicet dicas. Priora quoque verba in Isaiam aliquo libro contineri, aut etiam dictum fuisse ab Isaiam, etiam scriptum non sit.

VERSUS 4. 5. 6.

QUESTIO II.

Quomodo praedicat Baptismus penitentiae?

1. Quod est versu 5. *Ουκ εστιν Ιερονημιος*, videtur rectius praemitti, ut sit in Latino, & Syro; ubi cum praecedentibus iungitur, ut dicantur venisse omnes Ierosolymitae, non tamen omnes baptizati. Pro Ierosolymitis Syrus suae more linguae dicit, *filios Ie- rusalem*. Versu sexto, Zona pellicea legendum sexto casu. Nam in Graeco est: *ζωνη πελλικη*, ideoque sub- auditur *εξ οδοις*, indutus. Imo Syrus verbum ad- iungit *ναστρον*, & praemittit erat.

2. Maxime ridiculus in his verbis est Zwinglius, Nam per Ioannis baptismum totum Evangelium intel- ligit. Deinde Baptizabantur, inquit, hoc est, erudiebantur, docebantur in Evangelio. Ridicula est, inquam, nec minus tamen malitiosa interpretatio. Quomodo enim Baptisma Ioannis est totum Evangelium, cum illo baptizati ne quidem au- dierint esse Spiritum sanctum? cum illo baptizati i- terum a Paulo baptizarentur? Quis vquam Patrum Ioannis baptismum dixit totum Evangelium? Quod si baptizabantur, hoc est docebantur, quid opus erat addere *εξ οδοις*, in Iordane, nonne in sicco melius poterant erudiri? Probat porro interpretationem Zwinglii. Baptizabantur omnes, hoc est, erudiebantur, docebantur, quod & apud rebaptizantes conuincitur. Nam si baptizabas non doctos, ubi ergo eorum dogma fundabatur? si vero eos ante baptismum docuit, ostendant hoc ex verbo Dei: quod si non possunt, consequens erit baptizare hic, pro docere po- situm esse.

Nimium prauaricatur, qui tam molliter Anaba- ptistas oppugnat. Nam ut taceam illud: Non potest anabap- tismi ostendi in Scriptura Ioannem ante baptismum eos do- ctosuisse, non ergo docuit. Satis enim deduci potest in- tem prodit. de, quod mysterium baptismi sine instructione da- ri non debuit. At quomodo Zwinglius ostender, Baptizati idem esse, quod doceri? Quae nobis hoc axioma Scriptura profert? quae collatio? quae analo- gia? si baptismum Baptista est doctus, ex Zwingliano delirio sequetur, etiam Christi baptismum doctorem esse. Nam duo illa baptismata Zwinglius confun- dit. Non possunt ostendere ex verbo Dei Ioannem ante baptismum docuisse? At vero vox illa claman- tis in deserto quomodo tantam multitudinem attra- xit, si non clamando docuit, & docendo clamavit: cui, deinde Quomodo credunt clamanti, si non docuit? Si vere a- baptizant.

liques baptizauit, h. e. aquis in Iordane lauit, id fieri non potuit nisi intelligeret, in soliti causam ratione q; lauaret. Si nemine lauauit, sed tantu docuit, cur dicit; *ego baptizauit vos aqua*, an v. 9. Christus baptizatus est, h. e. *eruditus, instructus*? Et q; is Ioannes vt dominu doceret? Nam id quide Braubomus PPhoffensis tenaret, qui in floru fluminoru premio ita insanit, vt scire se putet, q; Dominus ignorauit Scriptura non obscure significat ante baptismu antecessisse Catechesin. Apud Matth. 3. 2. primu clamat, *agite penitentia*, deinde baptizat. Luc. 3. 7. dixeret ostendit prius edoctos, deinde baptizatos. Dicebat ergo ad turbas, *quæ exhibant, vt baptizarentur ab ipso*. Genimina, &c. Imo v. 10. querit, quid ergo faciemus? Et Ioan. 1. 7. *Venit in testimonium, vt omnes crederent per illu*. Testimoniu igitur præcessit, Baptisma secutu est: nec n. fieri poterat, vt homines improbi genimina viperaru, publicani, meretrices, milites flumiu ingrederentur, & baptizari se vell. nt, nisi ante fluu & laboriose de iustitia; & Christi aduentu edocti essent.

§. 3. Nec difficulter tamen Catapaptistis respondetur. Ioannes enim baptizabat baptismo poenitentiae, eos qui resipiscere potuerunt, quiq; poterant sua confiteri peccata, quicā causā ad illum exibant, quod nec faciebant pueri, nec poterant. Nec vero necessarius erat Ioannis baptisimus, uti erat Christi.

S. 4. *Credite Euangelio: Parcus l. i. c. 9. de iustis interpretatur, confidite. Verum refutat ipsum cōtexus. Credere n. Euang. lio, est credere vera esse, sive assentiri illis, quæ in Euangelio dicuntur, non confidere, sibi ante pœnitentiã remissa peccata. Nec satis est, quod ait, esse confidere, promissiones esse veras. Veritas n. promissionum intellectus assensio creditur, non fiduciatioe voluntatis. Quis vero non videt vanum esse, quod formiant; Ioannem monuisse, vt certo sibi persuaderet singuli se electos, iustificatos, non posse perire? Ille vero clamat: *agite pœnitentiam, nolite dicere filij sumus Abraham, agite dignos fructus pœnitentiæ, iam securis ad radicem posita, in manu Christi ventilabrum est.* Horrorem & metum incutit, non vanâ spe lactat. Multo minus docet legẽ impossibilem: sed legem exponit, & seruandam inculcat. Ne plus acceperitis, neminem concusseritis, &c.*

V.7. Procumbens xylus, Syrus p^r_im^at^en detigeben,
incernatus. gestum humilem soluentis calceamenta
demonstrat; legendum est vero ἡ προσηματων, non ἡ
προσηματ@, ut quidam codices habent.

V.8. Græcè est ἐγὼ μὲν βάπτισαι, ego quidem baptizavi;
verum in Latino & Syro particula μὲν d. est. Et maior
Emphasis est si absit. Quædam exemplaria habent βα-
πτίζω; alia addunt in fine: καὶ πυρὶ & igne, quod aliunde
hic translatus est. Pro Spiritu sancto, est in Syro
רוחא קודשא Spiritus sanctissimus.

V.10. *Et manentem in ipso, nec est in Syro, nec Græco.* Homilia in Marcum habet, & Comm. Hieronymianus. Ioan. 1.33. idem habetur. Brugensis deesse in Græcis, & Syricis existimat. Cælos *ἄνευ* ait, alii codices *ἁπλῶς*, apertos.

V. II. In te complacui. *עני עבדך* vtra lectio præferenda sit, non potest esse dubium. Cum n. Christum Pater appellat, dicatque: *Tu es filius meus dilectus*, con-
solonium etiam est, vt dicat: *in te complacui*; quamvis n. & alius sensus bonus sit, hic tamen magis est ex paterno affectu. Siclegit auctor hom. & Euth. sic & Syrus *ܕܒܚܝܬܐ*
bach-e-rebit, in te complacui. Reliqua Mat. 4. 7.

V. 12. Expulit eum Spiritus in desertum. Verū ex-
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000

contra eos, qui vmbellam quandam virtutis per se agendis nega-
voluntati reliquam tribuunt. Improbum omnino com-
mentum, quo Christo libertas voluntatis, hoc est,
merendi, & redimendi, facultas adimitur. Ista
vmbella quidem libertatis illi relinquitur, cum ta-
men in Paradiso primis parentibus sua fuerit libertas
in vtramque partem mobilis. Nec falso de illo dicitur
c. 7. But yrum & mel comeder, vt fiat reprobare in alium & di-
gere bonum. Hanc Christi libertatem Basilus in illius
comparat cum innocentissima libertate Adamini Pa-
radiso. Quamuis Christi libertas in bonis eligendis,
non malis faciendis consisteret. Sic & Cyrillus in orat.
in Iaiam. Sic Hiero. Non necessitate, sed voluntate suam
subiit. Nisi n. liber a voluntas fuit, imperii capax non
fuit. Vide Iren. l. 4. c. 17. Sic Aug. l. 4. de Trinit. c. 13. Non
omnibus quidem actibus illa libertas fuit; Deum
clare vifum necessario dilexit: Verum in quobusdame-
tionib; Christi libertas illa fuit, quam Monothelites
& Wicleffus deinde negarunt, vide Waldensem l.
doctrin. c. 25. Hęc enim libertas ad premium neces-
saria est. Hieron. l. 2. contra Iovin. Vbi necessitas, ibi nece-
ssaria est liber arbitrii nos condidit Deus.

V. 13. *Et quadraginta nobis ibi.* In plerisque libris Graecis desideratur, aliqui addunt tamen, apud Brugen-
ctanus codex. & alius apud Bezam. Molemenius non de
de nobis qui quam habet, ne caduerimus dice-
dit: sed ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Quaedam Graeca & Syriacum ha-
bent: ἐκτὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Futile est quod haeretici docent,
Semel Christum dicitur taxat in desertum ingressum esse,
ideo exemplo nobis eius scitellum esse non debere. Ful-
lunt tamen; nam crebro orationis causam desertum
secessit. Et singularia eius facta ad imitationem suam
proposita. Semel discipulorum laui pedes, & hoc ipsum
tamen ut huiusmodi in exemplum. Hoc sane negari non
potest, rectè id factum esse, quod semel factum est.

Marcus ita de angelis loquitur quasi toto tempore ministrassent ei, post tentationem tamen illud præcipuè factum esse ex aliis Euangelistis discimus.

V. 13. Impletum esse tempus docet, quod prophete
p^{re}dictaverant שְׁלֵמָה לֵךְ זֶמְנָה (schem lech zame, impleti
est illi tempus, vel sihi). Hortatur autem ut penitent, ac
credant: Euangelio. Hic מַעַרְבֵי תַנְחִימִי penitentiam propo-
nit, & fide postponit: cui tamē fides præcedere debet.
Non n. te bonorum operū meritiū duxit ad fidē, sed pās inopē,
ut bona opera consequantur, monet Auguſt. Valde hoc lo-
co turbantur Bulling. Maloratus, alique quod a fide
separare penitentiam videatur Dominus.

Mixtitus cum circumstantia examinatus in dice-
re videtur, penitentiam antecedere non omnem sed
aliquem fidem actum. Credere Evangelio, vel huius
Græcè *ὁμολογῆσαι τὸν Εὐαγγέλιον*. Erat credere Christum
Messiam aduenisse, & opus redemptionis inchoari.
Omnes fideles et qui dominū concionantem non au-
dierant, quique nulla eius miracula viderant, credentes
tamen in Messiam venturum, & Evangelium prædi-
candum. Hac fide instructi penitere eos peccatorum
poterat, quod Christus & Ioannes exigunt; deinde
postquam à peccatis recessissent, & ad Deum conuer-
tissent, mutatam in melius voluntatem, insuper do-
cent, iam præsentem esse redemptorem iam Evan-
gelium aduenisse. Itaque sese in disciplinam dare Christo
invenitur non modo non negare de peccatis.

V. 16. Περιπατῶν ὡς ὁ ¹⁴ ~~15~~ ¹⁶ ~~17~~ ¹⁸ ~~19~~ ²⁰ ~~21~~ ²² ~~23~~ ²⁴ ~~25~~ ²⁶ ~~27~~ ²⁸ ~~29~~ ³⁰ ~~31~~ ³² ~~33~~ ³⁴ ~~35~~ ³⁶ ~~37~~ ³⁸ ~~39~~ ⁴⁰ ~~41~~ ⁴² ~~43~~ ⁴⁴ ~~45~~ ⁴⁶ ~~47~~ ⁴⁸ ~~49~~ ⁵⁰ ~~51~~ ⁵² ~~53~~ ⁵⁴ ~~55~~ ⁵⁶ ~~57~~ ⁵⁸ ~~59~~ ⁶⁰ ~~61~~ ⁶² ~~63~~ ⁶⁴ ~~65~~ ⁶⁶ ~~67~~ ⁶⁸ ~~69~~ ⁷⁰ ~~71~~ ⁷² ~~73~~ ⁷⁴ ~~75~~ ⁷⁶ ~~77~~ ⁷⁸ ~~79~~ ⁸⁰ ~~81~~ ⁸² ~~83~~ ⁸⁴ ~~85~~ ⁸⁶ ~~87~~ ⁸⁸ ~~89~~ ⁹⁰ ~~91~~ ⁹² ~~93~~ ⁹⁴ ~~95~~ ⁹⁶ ~~97~~ ⁹⁸ ~~99~~ ¹⁰⁰ ~~101~~ ¹⁰² ~~103~~ ¹⁰⁴ ~~105~~ ¹⁰⁶ ~~107~~ ¹⁰⁸ ~~109~~ ¹¹⁰ ~~111~~ ¹¹² ~~113~~ ¹¹⁴ ~~115~~ ¹¹⁶ ~~117~~ ¹¹⁸ ~~119~~ ¹²⁰ ~~121~~ ¹²² ~~123~~ ¹²⁴ ~~125~~ ¹²⁶ ~~127~~ ¹²⁸ ~~129~~ ¹³⁰ ~~131~~ ¹³² ~~133~~ ¹³⁴ ~~135~~ ¹³⁶ ~~137~~ ¹³⁸ ~~139~~ ¹⁴⁰ ~~141~~ ¹⁴² ~~143~~ ¹⁴⁴ ~~145~~ ¹⁴⁶ ~~147~~ ¹⁴⁸ ~~149~~ ¹⁵⁰ ~~151~~ ¹⁵² ~~153~~ ¹⁵⁴ ~~155~~ ¹⁵⁶ ~~157~~ ¹⁵⁸ ~~159~~ ¹⁶⁰ ~~161~~ ¹⁶² ~~163~~ ¹⁶⁴ ~~165~~ ¹⁶⁶ ~~167~~ ¹⁶⁸ ~~169~~ ¹⁷⁰ ~~171~~ ¹⁷² ~~173~~ ¹⁷⁴ ~~175~~ ¹⁷⁶ ~~177~~ ¹⁷⁸ ~~179~~ ¹⁸⁰ ~~181~~ ¹⁸² ~~183~~ ¹⁸⁴ ~~185~~ ¹⁸⁶ ~~187~~ ¹⁸⁸ ~~189~~ ¹⁹⁰ ~~191~~ ¹⁹² ~~193~~ ¹⁹⁴ ~~195~~ ¹⁹⁶ ~~197~~ ¹⁹⁸ ~~199~~ ²⁰⁰ ~~201~~ ²⁰² ~~203~~ ²⁰⁴ ~~205~~ ²⁰⁶ ~~207~~ ²⁰⁸ ~~209~~ ²¹⁰ ~~211~~ ²¹² ~~213~~ ²¹⁴ ~~215~~ ²¹⁶ ~~217~~ ²¹⁸ ~~219~~ ²²⁰ ~~221~~ ²²² ~~223~~ ²²⁴ ~~225~~ ²²⁶ ~~227~~ ²²⁸ ~~229~~ ²³⁰ ~~231~~ ²³² ~~233~~ ²³⁴ ~~235~~ ²³⁶ ~~237~~ ²³⁸ ~~239~~ ²⁴⁰ ~~241~~ ²⁴² ~~243~~ ²⁴⁴ ~~245~~ ²⁴⁶ ~~247~~ ²⁴⁸ ~~249~~ ²⁵⁰ ~~251~~ ²⁵² ~~253~~ ²⁵⁴ ~~255~~ ²⁵⁶ ~~257~~ ²⁵⁸ ~~259~~ ²⁶⁰ ~~261~~ ²⁶² ~~263~~ ²⁶⁴ ~~265~~ ²⁶⁶ ~~267~~ ²⁶⁸ ~~269~~ ²⁷⁰ ~~271~~ ²⁷² ~~273~~ ²⁷⁴ ~~275~~ ²⁷⁶ ~~277~~ ²⁷⁸ ~~279~~ ²⁸⁰ ~~281~~ ²⁸² ~~283~~ ²⁸⁴ ~~285~~ ²⁸⁶ ~~287~~ ²⁸⁸ ~~289~~ ²⁹⁰ ~~291~~ ²⁹² ~~293~~ ²⁹⁴ ~~295~~ ²⁹⁶ ~~297~~ ²⁹⁸ ~~299~~ ³⁰⁰ ~~301~~ ³⁰² ~~303~~ ³⁰⁴ ~~305~~ ³⁰⁶ ~~307~~ ³⁰⁸ ~~309~~ ³¹⁰ ~~311~~ ³¹² ~~313~~ ³¹⁴ ~~315~~ ³¹⁶ ~~317~~ ³¹⁸ ~~319~~ ³²⁰ ~~321~~ ³²² ~~323~~ ³²⁴ ~~325~~ ³²⁶ ~~327~~ ³²⁸ ~~329~~ ³³⁰ ~~331~~ ³³² ~~333~~ ³³⁴ ~~335~~ ³³⁶ ~~337~~ ³³⁸ ~~339~~ ³⁴⁰ ~~341~~ ³⁴² ~~343~~ ³⁴⁴ ~~345~~ ³⁴⁶ ~~347~~ ³⁴⁸ ~~349~~ ³⁵⁰ ~~351~~ ³⁵² ~~353~~ ³⁵⁴ ~~355~~ ³⁵⁶ ~~357~~ ³⁵⁸ ~~359~~ ³⁶⁰ ~~361~~ ³⁶² ~~363~~ ³⁶⁴ ~~365~~ ³⁶⁶ ~~367~~ ³⁶⁸ ~~369~~ ³⁷⁰ ~~371~~ ³⁷² ~~373~~ ³⁷⁴ ~~375~~ ³⁷⁶ ~~377~~ ³⁷⁸ ~~379~~ ³⁸⁰ ~~381~~ ³⁸² ~~383~~ ³⁸⁴ ~~385~~ ³⁸⁶ ~~387~~ ³⁸⁸ ~~389~~ ³⁹⁰ ~~391~~ ³⁹² ~~393~~ ³⁹⁴ ~~395~~ ³⁹⁶ ~~397~~ ³⁹⁸ ~~399~~ ⁴⁰⁰ ~~401~~ ⁴⁰² ~~403~~ ⁴⁰⁴ ~~405~~ ⁴⁰⁶ ~~407~~ ⁴⁰⁸ ~~409~~ ⁴¹⁰ ~~411~~ ⁴¹² ~~413~~ ⁴¹⁴ ~~415~~ ⁴¹⁶ ~~417~~ ⁴¹⁸ ~~419~~ ⁴²⁰ ~~421~~ ⁴²² ~~423~~ ⁴²⁴ ~~425~~ ⁴²⁶ ~~427~~ ⁴²⁸ ~~429~~ ⁴³⁰ ~~431~~ ⁴³² ~~433~~ ⁴³⁴ ~~435~~ ⁴³⁶ ~~437~~ ⁴³⁸ ~~439~~ ⁴⁴⁰ ~~441~~ ⁴⁴² ~~443~~ ⁴⁴⁴ ~~445~~ ⁴⁴⁶ ~~447~~ ⁴⁴⁸ ~~449~~ ⁴⁵⁰ ~~451~~ ⁴⁵² ~~453~~ ⁴⁵⁴ ~~455~~ ⁴⁵⁶ ~~457~~ ⁴⁵⁸ ~~459~~ ⁴⁶⁰ ~~461~~ ⁴⁶² ~~463~~ ⁴⁶⁴ ~~465~~ ⁴⁶⁶ ~~467~~ ⁴⁶⁸ ~~469~~ ⁴⁷⁰ ~~471~~ ⁴⁷² ~~473~~ ⁴⁷⁴ ~~475~~

V. 19. Et ipsos componentes retia in navi. Græcè, αὐτὸν ἐν τῷ πλοίῳ καὶ ἄρτι ζοῦντας τὰ δίκτυα. Et ipsos in navi com-
ponentes retia. paruo, aut nullo sensus discrimine.

V. 20. *Secuti sunt eum*, quidam libri ἠκολούθησαν αὐτῷ
alii ἀπῆλθεν ἐπίσω αὐτοῦ. *Abierunt post eum*. Quia vero,
Patrem reliquisse dicuntur, *cum mercenariis*, apparet
non adeo pauperem fuisse Zebedæum.

V.22. Sacerdotum doctrinam & scribarum euan-

Baptistæ
doctrinæ.

Expulit li-
berè agen-
tem.

nam esse docet. Christi efficacem. Caluinus talem esse
notam caluminiatur qualis est Scabiarum. Plenus (ve
lit apud Martiolum) noster hic Marcus, qui antihelms addit,
notem fuisse sermone scabiarum. Nam cum adulcerim ef
fuit Scriptura interpretis. Literali & mortali erat eorum do
ctrina, quae nullam Spiritus efficaciam spiraret. & in qua nulla
esset maiestas. Quale hodie frigus in speculatiua Papatus
theologia inspicere licet.

Quae visus Catholica doctrina, & res ipsa, & genus
docendi offendit. Tot viri sancti in ea claruerunt, ho
dieque versantur, quod signum est doctrinae efficaci
Lutherus ipse testatur Ep. de anabaptismo T. 2. Germ.
Wittenb. f. 250. Nos ingenue fateamur, quod in Papatu mul
ti sunt Christi nomine digna, quae & inde ad nos v. g.
perveniant. Atremur tamen, quod in Papatu si vera a
pud Scripturam, verus baptisimus, verum altaris Sacramentum,
vera claus ad peccatorum remissionem, verum concionandi
genus, verus Catechismus, ut sunt, oratio Dominica, decem
praep. & fidei articuli.

Deinde vero etiam S. sancta illis tribuit. Si sibi Pa
tri Christianitas, tam sancta Christi corpus & membra
esse debet. Quod si corpus Christi est, cum habet etiam verum
spiritum, Euangelium, fidem, Baptisimum, sacramenta, claves,
necnon praedicti, orationem, Scripturam sacram, & qui
Christianitas habere debet.

Vide eundem Lutherum in comm. 2. Epist. Gal. c. 5.
in illatione articulorum, initio. Certe nostra Eccl. fia
talis est, qualem Aug. Ideo mor. Eccl. c. 30. & 31. deferi
bit. Merito Ecclesia Catholica mater Christianorum verissima nō
fuit ipsam Deum, cuius ad prope vitā est beatissima, purissime
essentia colendi praedicat, nullam nobis adorandā crea
turam inducens, cui servire debeamur. Et ab illa corrupta &
immutabili eternitate, cui soli homo subiacendus est, cui soli ra
tionalis anima coherendo non misera est, excludens omne quod
factum est, quod obnoxium conuersioni, quod subditum tem
pori, quod confidens, quod aternitas, quod veritas, quod deniq;
per ipsam frangit, hac rursus separans quod maiestas vna co
herens, sed etiam proximi dilectionem etq; charitatem ite com
pletur, ut variorum morborum, quibus pro peccatis suis ani
mae agitant, omnia apud te medicina praepolent.

Tu pueriliter pueros, fortiter iuvenes, quiesce senes, prout cu
tu non corporu tantu sed & animi etas est, exerce ac docet.
Tu iuuenis viru suis non ad explendā libidinem, sed ad propa
gandam prolem, & ad rei familiaris societatem casta & fidei
disciplina subicit. Tu viros coniugib non ad illudendum imbe
cilium seculi, sed fructu amoris legibus praefici. Tu parentib.
filios huiusmodi quāda future subingis, parentis filii pia domi
natione praeponis. Tu fratrib. fratres religionis vinculo firmiore
ag. adione, quā sanguine nectis. Tu omne generu propinquita
tes & affinitates nequitiae, seruatiū naturae voluntariūq; ne
cessitatē, pūna charitate confringis. Tu Dominu seruus non tam
conditiois necessitate quam officij delectatione docet adherere.
Tu Dominu seruū summi Dei scilicet communis Domini con
spiciatione placabilis, & ad consulendū quam coercendum pro
pugnare facis. Tu cunctis ciuib. gentes gentibus, & prorsus ho
minib. homines primorū parentū re. oratione non societa
te tantu, sed quādam etiam fraternitate coniungis. Doces reges
pugnare populu, mones populu se subdere regib. Quib. honor
debetur, quibus affectus quib. reuerentia, quibus timor, quibus
consolatio, quibus admonitio, quib. cohortatio, quibus discipli
na, quibus obsequio, quibus supplicium, sedulo docet ostendens
quam admodū & non omnib. omnia, & omnib. charitas, &
nulli debetur iniuria. Tam verū cum hac humana dilectio in
herentib. vbi tūc maiestas ex tanta parte quantā ho
minib. tu certe huius inhabitator est, sufficit, aperire se copern,
tantu charitatis ardor innascitur, & tantū diuini amoris con
furgit, incedunt, ut existis omnib. viciis, & homine purgato
atq; sanctificato satus appareat, quam diuine dictū sit: ego sum
ignis consumens, & ignem veni mittere in mundum. Quae dua
verba Dei in duob. testamentis signata, sanctificationem

anima concordis attestatione declarant, ut fiat aliquando illud,
quod item in nouam Scripturam de petri assumptum est. al. opp. a
est mors in victoria. Vbi est mors aculeus iuni, vbi est mors con
tentia tua? Quod vnum isti haeretic (Mameher) intelligere si
valerent, nisi quā profecto Deum, nisi apud te, atq; in tuo gremio
minime superbi, & bene pacati venirentur.

Merito apud te diuina praep. a laie diffeg. seruantur. Me
rito apud te bene intelligitur, quā sit grauius cognita, quā inco
gnita lege peccare. Acutus n. moris peccatum, virtus autē pec
cati lex, quā grauius feriat & interminat contempti praep. co
flectia. Merito apud te visum est, quā sit sub lege operatio vana,
cum libido animum vastat, & cohibetur pena mei, nec amore
virtutis obruitur. Merito tibi tam multi hospitales, multi ospi
ciosi, multi miseri ordei, multi docti, multi casti, multi sancti,
multi v. g. adeo Dei amore flagrant, ut eos in summa cōtinen
tia atq; huius mundi incredibili contemptu etiā solitudo delectet.

Quod si de Caluinianorū doctrina loquamur eam
non nisi ad vitia emulanda valere tam dudū docuit
experientia, & eorū testimonia a libi probant. Confu
t. stat lector Conrad. Schlusberg. in praef. apolegitica
pro defensione libi cont. hac verba etia delect. ppi.
Conqueruntur Caluinistae turbulenti, plurimū scriptis, de no
bis, quod ipsorū libros non legimus: in illis enim veritate cer
tam inueniri gloriantur. Ego verū, iam Dei gratia & benigni
tate, sacramentarium scripta, Latina & Germanica, vtrū
220. in timore Domini per totos 23. annos legi & relegi. Et pro
fectū, veritate dico, in Christo Iesu, veracē & omnipotentē ac o
mniscio, me nihil firmi & solidi, in omnib. Caluinistarū libris
reperire potuisse, in quo mens & conscientia mea potuissent ac
quiescere: nullam certam consolationē in illis deprehendi: blas
phemiā autē, obscenitatum, conuictorum, mendaciorū, calu
mniarū, antilogiarū, & errorū tota plastra inueni, quae vel
sola testantur, Caluinistas non ab vno spiritu gubernari.

Sed libri ipsi hoc luculenter ostendunt, in quibus ipsorū ver
ba studiose, & dedit opera retinimus, sepius eadem de ijs
dem repetentes, ne conquerantur, nos sententiam ipsorū non
recte affectos esse, vel verba deprauasse.

V. 24. In Graecis praedit & hinc, ach. Valla habet
etia, at nec Syrus, nec Latinus eam particulam habet.
Quidam codices habent & d. a. d. pro d. a. Qui inter
ponunt, ante tempus, ex Matthaeo transtulerunt. Quod
Brentius putat demones nunquā ardere, fallitur, iam
olim satan suis supplicis est deputatus, in eis quae tor
quetur. Quod hic perdere dicit, apud Mattheū est &
oculū torquere: quod in Matthaeo exposui. Vocat au
tem non quocunq; modo sanctū, sed, & d. a. d. inquit,
ille Dei sanctus, ille redemptor. Titus Bozren. ait adulatū
Christo ut sibi parceret.

Versus 25. Dixit illi obmutescere, quasi chamo & ca
pistro constrictus ora. Neq; enim demonem esse Eu
angelij praediconem Deus voluit, & v. Tertull. l. 4. con
tra Marcionem docet, noluit tanquam cum inimico mi
scere sermonem. Itaq; & calumnia mendacis testimo
nii fugit, & nos salutari documento instruxit, ut vel
minimum cum demone commercium toto animo
horreamus: nunquam illis credamus.

V. 26. Discerpens & a. e. g. a. u. non laniando mem
bra, sed torquendo, & tendendo. Vide Greg. hom. 12.
in Ezechiel. Aug. l. 4. c. 2. de consensu.

V. 29. Protinus in Syro non est. Porro in pleriq; est
& d. a. d. in Syro, pro quo non recte, & d. a. d. in Syro.

V. 30. Syrus: lacebat obsebrim.

V. 34. Multa exemplaria addunt & d. a. d. in Syro, quod
non est in Latino nec Syro, subauditur tamen, & ex
Luc. 4. 41. huc translatus est. Non finit loqui demo
nia, ut Act. 16. 18. non enim recipit Euangelium testi
monia demonis. Haereticarum ita sunt. Lutherus
a demone fascinarus iuge sacrificium nullae, Cinglius
Sacramenti veritatem sustulit.

V. 35. Syrus & d. a. d. in antelucano valle diluc
lo. Illud & d. a. d. in Syro, indicat adhuc tenebras fuisse vix
apparent

apparente aurora. Nomen eius in Latinis, Syris, Euthymio non inuenitur.

V. 36. Κατεδίδαν alii κατεδίδαν αὐτὸν numero singulari: Syrus כדן ורר & quarentes eum erant.

V. 37. Syrus: omnes homines parant te.

V. 38. Eamus, αγωμεν, Syrus: ואלכנו, Ite. Caela καμωμεν alius exemplar: eis τὰς ἐγγύς καμωμεν τὰς πλείους. In vicinis pagos, & vrbes.

CAPVT II.

Iterum intrauit Capharnaum post dies, & auditum est quod in domo esset: 2. Et conueniunt multi, ita ut non caperet neque ad ianuam, & loquebatur eis verbum. 3. Et venerunt ad eum ferrentes paralyticum, qui à quatuor portabatur. 4. Et cum non possent offerre eum illi præ turba, nudauerunt tectum ubi erat: & patefacientes submiserunt grabatum in quo paralyticus iacebat. 5. Cum autem vidisset Iesus fidem illorum, ait paralytico, Fili, dimittuntur tibi peccata tua. 6. Erant autem illic quidam de Scribis sedentes & cogitantes in cordibus suis. 7. Quid sic loquitur? blasphematur. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? 8. Quo statim cognito Iesus Spiritu suo, quia sic cogitarent intra se, dicit illis, Quid ista cogitatis in cordibus vestris? 9. Quid est facilius dicere paralytico, Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere, Surge, tolle grabatum tuum & ambula? 10. Ut autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait paralytico). 11. Tibi dico, Surge, tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam. 12. Et statim surrexit ille: & sublato grabato abiit coram omnibus, ita ut mirarentur omnes, & honorificarent Deum dicentes, Quia nunquam sic vidimus. 13. Et egressus est rursus ad mare: omnisque turba veniebat ad eum, & docebat eos. 14. Et cum prateriret, vidit Levi Alphaei sedentem ad telonium: & ait illi, Sequere me. Et surgens secutus est eum. 15. Et factum est: cum accumberet in domo illius, multi publicani & peccatores simul discubebant cum Iesu & discipulis eius. Erant enim multi qui & sequebantur eum. 16. Et Scriba & Pharisei uidentes quia manducaret cum publicanis & peccatoribus, dicebant discipulis eius, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester? 17. Hoc audito Iesus ait illis, Non necesse habent sani medicos: sed qui male habent. non enim veni vocare iustos, sed peccatores. 18. Et erant discipuli Ioannis & Pharisei ieiunantes: & veniunt, & dicunt illi, Quare discipuli Ioannis & Phariseorum ieiunant: tui autem discipuli non ieiunant? 19. Et ait illis Iesus, Nunquid possunt filij nuptiarum quamdiu sponsus cum illis est, ieiunare? Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt ieiunare. 20. Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus: & tunc ieiunabunt in illis diebus. 21. Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri: aliquis autem supplementum nouum à veteri, & maior scissura fit. 22. Et nemo mittit vinum nouum in vases veteres: alioquin dirumpit vinum vases, & vinum effundetur, & vases peribunt: sed vinum nouum in vases novos mitti debet. 23. Et factum est iterum cum sabbathis ambularet per sata, & discipuli eius caperunt progredi & collere spicas. 24. Pharisei autem dicebant ei: Ecce, quid faciunt sabbathis quod non licet? 25. Et ait illis: Numquam legis quid fecerit Dauid, quando necessitatem habuit & esurii ipse, & qui cum eo erant? 26. Quando introiit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, & panes propositionis manducauit quos non licebat manducare, nisi sacerdotibus, & dedit eis qui cum eo erant? 27. Et dicebat eis, Sabbathum propter hominem factum est: & non homo propter sabbatum. 28. Itaque Dominus est filius hominis, etiam sabbathi.

IN CAPVT SECVNDVM

ARGVMENTVM.

Paralyticum sanat, de quo Matthæi 9. Luc. 5. Matthæum à Telonio vocat ad apostolatam. Matth. 9. Discipulos de ieiunio excusat. Matth. 9. Eosdem vellicantes præ fame spicas sabbatho defendit. Matth. 12. Syrus habet titulum ad v. 13. Adhibitionem tertia Dominica ieiunij. Inde ad v. 23. Matutinis Dominica tertia post resurrectionem. Hinc ad finem Hebdomade quartæ ieiunij. In Matthæo omnia exposita sunt, quædam in versibus hincinde notationes occurrunt.

Verf. 1. Iterum Capharnaum ingreditur Christus, ut conuersos firmet, alios conuertat. Stat enim ad ostium & pulsatur, Apoc. 3. Noctu ingressus, non enim animaduersa est eius præsentia, nisi cum esset eis ostium, vel ut quidem libri habent ἐν οἴκῳ. Magnam vero domum fuisse oportuit, turbae capacem. Quod noster habet: post dies, quidam ut certior esset sententia numerum addiderunt, post dies octo, at non videtur adeo brevis fuisse Christi, per pagos & oppida peregrinatio, præsertim cum sabbathis doceret in Synagoga.

Post dies igitur, phrasi Hebræa dicitur, quæ duplex est. Nam solent dicere, vel ימים אחרים post dies; vel ימים אחרים à fine dierum. Hoc est interiectis aliquot diebus. Sic & Græci Act. 24. 17. δι' ἑνὸς ἡμερῶν interiectis pluribus annis.

V. 2. In Græcis habetur ὁ Ἰησὺς συνήγαγεν celeriter congregati sunt: quod & in Latino codice reperit Henricus, Confestim, sed reliqua Latina, & Syra omittunt.

V. 3. & 4. Obscura sunt verba. Neque ad ianuam. Græca elatiora ὡς μὴ δὲ χωρὶς, μὴ δὲ τὰς πύλας: ut cape-

rent, neque ea (loca) quæ erant ad ianuam. Sic Syrus כדן ורר aph la kedam thargila. Etiam coram ianuâ. Itaque vestibulum, atria sub diualia, ipsæ vicinæ plateæ oppletæ erant multitudine. A quatuor autem fertur, quod morbi grauitas, cunctorumque; resolutio membrorum commodam, & sine successu portationem flagitare. Offerre noster dicit quod est in Græco προσεγγαζον, appropinquare, quamvis nonnulla exemplaria habeant προσεβήσαν, adferre.

V. 5. Cum vidisset fidem illorum. Aliorum fides commodat corâ Deo, & interpellat, ut ait hoc Zwingli loco. Fili inquit בןי in quo in illis inter electos esse ostendit.

V. 6. Cogitare est Græc. διαλογίζεσθαι, quod est secum disputare, ratiocinari. (blasphematur)

V. 7. Græcus & Syrus textus. Qui hic sic loquitur.

V. 9. Ἀμαρτάν in quibusdam additur es, ut v. 5.

V. 13. Ad mare vadit, Matthæum, & negociatores

ac publicanos capturus.

V. 14. Matthæus dicitur Alphaei ἡ λέξις chalphai, &

ἀλφί vel ἀλφί, vel ἀλφί.

Telo-